

MAGYAR MŰVÉSZETI
AKADÉMIA

Művészetelméleti és Módszertani
Kutatóintézet

A KORTÁRS IRODALOMÉRTELMEZÉS PERSPEKTÍVÁI KONFERENCIA

2016. szeptember 21.
PESTI VIGADÓ

a Magyar Művészeti Akadémia székháza

Köszöntő

A Magyar Művészeti Akadémia Művészetelméleti és Módszertani Kutatóintézete arra törekszik, hogy a kortárs művészetek változatoságát minél alaposabban felmutathassa. E munka része az élő irodalmat vizsgáló különféle szemléletmódok, tudományos irányzatok, elméleti iskolák, gondolkodásképletek számbavétele.

A *kortárs irodalomértelmezés perspektívái* című konferencia egy újabb lépés a hosszú távú kutatások elindításához. Ezúttal fiatal irodalomtudósokat hívtunk meg, hogy együtt folytassuk az eszmecserét: *milyen* is a kortárs magyar irodalom, és *hogyan* válhatunk képessé gazdagságának megragadására.

Falusi Márton

Program

9.30 – 10.00 regisztráció

1. szekció

10.00 – 11.30 **Tendenciák a kortárs irodalomértelmezésben**
szekcióvezető: Kocsis Miklós

előadók:

Nyilasy Balázs

Posztstrukturalizmus, teoretizmus, irodalomértés

Tóth Gábor

Az irodalom posztmodern filozófiai értelmezései a szubsztancia-nélküliség és a szubjektum esetlegessége tükrében

Nagy Dániel

Képződő és pusztuló kánonok mint az értelmezés és a kritika határai

Falusi Márton

Mit jelent az irodalom „filozófikussága”?

11.30 – 11.45 **kávészünet**

2. szekció

11.45 – 12.45 **Az irodalmi esszé és az irodalomkritika**
szekcióvezető: Fehér Anikó

előadók:

Mórocz Gábor

A magyar esszéírói hagyomány értékei; folytathatóságának problémája

Majoros Györgyi

Az esszé helye és lehetőségei a modern magyar irodalomban és irodalomkritikában

Soltész Márton

A herméneuta létfeltételei

12.45 – 14.00 **ebédszünet**

3. szekció

14.00 – 15.40 Közelítések a kortárs magyar prózához és prózaelmélethez szekcióvezető: Nyilasy Balázs

előadók:

Urbán Péter

Hagyomány és közösség a kortárs magyar prózában

Tary Orsolya

Tendenciák a Cholnoky Viktor-szakeradalomban az elmúlt tíz év publikációi alapján

Lajtos Nóra

Filmre vitt Sánta-novellák: az adaptáció mint erkölcsi önreprezentáció

Csordás László

Bezárkózás vagy határátlépés? A regény és a kárpátaljai magyar irodalom a rendszerváltás után

Pap Kinga

A nyelvi agresszió (jelen)valósága a kortárs irodalomban

15.40 – 16.00 kávészünet

4. szekció

16.00 – 17.00 Közelítések a kortárs magyar lírához szekcióvezető: Falusi Márton

előadók:

Páli Attila

Szobák, termek, csarnokok. Szociokulturális terek mint az értelmezés horizontjai Weöres Sándor életművében

Sebők Melinda

Transzcendens távlatok a lírai modernségben

Szilveszter László Szilárd

A szakralitás tapasztalata a kortárs magyar költészetben

Falusi Márton

Zárszó

Absztraktok

Tendenciák a kortárs irodalomértelmezésben

Nyilasy Balázs

(1950, Budapest) egyetemi tanár (KRE)

Posztstrukturalizmus, teoretizmus, irodalomértés

Bevezető előadásomban a konferencia szellemiségéhez, irányultságához szolgáltatók néhány fontosnak vélt adalékot. Az ezredfordulós irodalomértési situációt jellemzem, azt feltételezve, hogy dilemmáit mindannyian átérezzük, megszenvedjük. A prezentáció első része a szó szorosabb értelmében vett posztstrukturalizmus problematikusságaira, az amerikai irodalmárok által teoretizmusnak, *teoretizmusnak* is nevezett gondolkozásmód alkalmazhatóságára, kudarcára, bukására utal. Másrészt arról is szólok, hogy a *teoretizmus* anomáliái nemcsak a posztstrukturalizmusra jellemzők, de a modern irodalomelmélet évszázados történetét, sőt a humántudományok általában vett metodikáját is jelentős mértékben meghatározzák. Az egy-azonosságra, szubsztancialitásra, univerzalitásra törő igény, a föltétlen szisztematizáló akarat, a fogalmiság ellenőrizetlen, reflektálatlan kultusza, a racionalista gondolatmunka empíriával szembeni elsőbbsége, fölénye („filozofikusság” a szaktudományosság helyett) ugyan alighanem a posztstrukturalista dekonstrukcióban kulminálnak, de már a formalista kezdetekkor jelen vannak, s az embertudományok módszertanát is mindmáig befolyásolják, meghatározzák.

A *teoretizmus* felismerése, azonosítása és elvetése nyilvánvalóan új helyzetet teremt az irodalmárok számára. Új, rugalmasabb, megértőképesebb, tartalmasabb módszerre és elméletre volna szükségünk. Az előadás végül ehhez az „új módszertanhoz” is kapcsolódik néhány gondolattal.

Tóth Gábor

(1983, Budapest) PhD, filozófus

Az irodalom posztmodern filozófiai értelmezései a szubsztancia-nélküliség és a szubjektum esetlegessége tükrében

Előadásom célkitűzése annak a kérdésnek a vizsgálata, hogy a posztmodern filozófia hogyan reflektál a XX. század fontos irodalmi

alkotásaiban kifejeződő – radikálisan újszerű – ember- és világképre. E problémát elsődlegesen Gilles Deleuze – Félix Guattari: *Kafka – a kisebbségi irodalomért* című műve alapján közelítem meg. Vizsgálódásaim legfőképpen a tér és az idő szerkezetének, valamint a nyelv működésének elemzésére irányulnak. Ebben a kontextusban a valóság szerkezete az alkotóelemek összekapcsolódásának végtelen számú lehetséges kombinációját magában hordozó lehetőségmezőként értelmeződik, melyben az egyén és a világ viszonya a lét töredezettsége és szegmentáltsága alapján érthető meg. E szemléletmód lehangsúlyosabban a deleuze-i gondolkodás egyik lényegi elemeként értelmezhető *rizóma* terminusban fejeződik ki. E fogalom filozófiai jelentéséhez és szerepéhez közvetlenül kapcsolódik a „Kafka-könyv” alapját képező *deterritorializáció* és *reterritorializáció* dialektikusan egymásba fonódó elve, amely a modern emberi létmód alapvető mozgatórugója.

Nagy Dániel

(1987, Budapest) szemiotikus doktorandusz (ELTE)

Képződő és pusztuló kánonok mint az értelmezés és a kritika határai

„Nincs olyan olvasó, ki ne venne tudomást kánonokról, melyek egyrészt segítenek a megismerendő művek kiválogatásában, másrészt korlátozzák az ízlés nyitottságát” – írja egy helyen Szegedy-Maszák Mihály. A kánonok tehát az irodalmi szövegek végtelen sokaságában rendet vágó választások eredményeképp létrejövő „mesternarratívák”, amelyek elkülönítik az „értékesnek” tekintett szövegeket az „értéktelenektől”, előbbieket ily módon bizonyos információhordozó funkcióval felruházva. Ezek az adott szempont szerint válogatott szövegkorpuszok azonban egyszersmind az egyes szövegek értelmezési lehetőségeinek körét is kijelölik az adott paradigmán belül. Az Umberto Eco által vizsgált „értelmezés határai” tehát mindig egy konkrét irodalomértési rendszeren belül definiálhatók. Ráadásul a kánonokból a Lyotard-i mesternarratívákhoz hasonlóan szintén több létezik párhuzamosan, amelyeket azonban egyre kevesebben tartanak kizárólagos érvényűnek. Előadásomban arra a kérdésre keresem a választ, hogy a kánonok funkciójának átalakulása, illetve a rájuk irányuló elméleti reflexiók mennyiben befolyásolhatják a kortárs irodalomértelmezés és kritika arculatát.

Falusi Márton

(1983, Budapest) József Attila-díjas költő, az MMA MMKI tudományos munkatársa, a Hítel folyóirat szerkesztője

Mit jelent az irodalom „filozofikussága”?

Noha kétségtelen, hogy az irodalom és a filozófia természete különbözik, az irodalmi művektől és az irodalomértelmezéstől egyaránt gyakorta kéri számon a „filozofikusságot”, illetőleg a filozófiai fogalmak használatát. Ha azonban közelebbről vesszük szemügyre a problémát, nehéz tetten érni az irodalmi műalkotásban a filozófiát, a filozofikus tartalmat, s még nehezebb összefüggésbe hozni annak „mértékét”, karakterét az adott mű irodalmi minőségével. Valamennyi irodalomértelmezési szemléletmód állást foglal ontológiai és hermeneutikai kérdésekben, ekként tudásszociológiai premisszái nyilvánvalóan kimutathatók; ám a koncentrált filozófiai eszmefuttatások könnyedén eltévesztik valódi tárgyukat: a primér irodalmi műalkotást, és kevésbé azt, mint inkább az értelmező filozófiai hiteit, nézeteit boncolgatják – azon keresztül. Előadásom a kortárs magyar irodalomértelmezés pozíciójából igyekszik megvilágítani az irodalom és a filozófia jövőbeni „viszonyának” perspektíváit.

Az irodalmi esszé és az irodalomkritika

Mórocz Gábor

(1981, Budapest) irodalomtörténész doktorandusz (PPKE), diákkutató (MTA Filozófiai Intézet), a Magyar Napló folyóirat szerkesztője

A magyar esszéírói hagyomány értékei; folytathatóságának problémája

A magyar kultúra jellemző – vagy annak vélt – sajátossága, hogy többé-kevésbé afilozofikus karakterű. Igazán jelentős, az eszmei mintakövetésen túlmutató, nemzetközi viszonylatban is mértékadó filozófusi életművekről a XIX – XX. századi Magyarországon alig-alig beszélhetünk. Ugyanakkor az vitathatatlan, hogy az elmúlt másfél-két évszázadban számos kiemelkedő magyar esszéírói teljesítmény született. Kölcsey Ferenc, Kemény Zsigmond, Asbóth János, Péterfy Jenő, Gozsdu Elek, a fiatal Szabó Dezső, Babits Mihály, a fiatal Lukács György, Szekfű Gyula, Hamvas Béla, Németh László, Illyés Gyula, Bibó István, Csoóri Sándor és mások esszéi igen magas intellektuális (ha tetszik: „bölcseleti”) színvonalat képviselnek. Az e nevek által reprezentált, sokszínű esszéírói hagyomány ugyanakkor más, talán több is, mint a kevés eredetiséget felmutató magyar filozófiai hagyomány pusztá szurrogátuma. Nemcsak „bölcseleti”, hanem történeti, valamint poétikai, nyelvi vonatkozásai is figyelemreméltóak. A legkülönb hazai esszéisták kiváló prózaírók, a magyar nyelv mesterei, gyakran „új szótáralkotók” (lásd: Péterfy Jenő, Szabó Dezső, Hamvas Béla, Németh László nyelvteremtő törekvéseit).

A magyar esszé egyik fő értéke ugyanaz, mint általában az esszéműfajé: közvetlenül vagy közvetve szembesegül a különféle, egymástól sokban eltérő, ám egyöntetűen zárt hatalmi diskurzusokkal. Szabadon beszél a modern személyiség identitáskereséséről, az eszmei-hitbeli „betöltetlenség” érzetéről és felszámolásának lehetőségéről, az individuális és kollektív szinten egyaránt értelmezhető önismeret, valamint a belső indíttatású kötelesség problémájáról. A magyar esszé egyik meghatározó – és pozitívumként értékelhető – sajátossága az erős etikai indíttatás. Legfőbb tehertétele pedig a politikai, ideológiai tartalmak gyakran zavaró mértékű jelenléte.

Természetesen sok az avulékony elem is a fent említett esszéírók munkásságában, ezért az „újrafelfedezés” esetükben nem vagy nem feltétlenül jelenthet kései apológiát. Az elfogadást, a megértést itt mindig ki kell egészítenie a történeti meghatározottságokat is figyelembe vevő, tárgyszerű kritika mozzanatának.

Némi derűlátásra adhat okot, hogy a magyar esszéírók mai interpretátora (utóda) sok tekintetben szerencsésebb helyzetben van, mint 1990 előtti elődei. Csak egy példa: nem kell minden áron választania a Babits nevével fémjelzett univerzalizmus, illetve a – mások mellett – Németh László által képviselt, partikulárisnak mondott „világnézeti filozófia” alternatívái között. Az említett szerzőktől (életművektől) való időbeli és pozicionális távolság már azt is lehetővé teszi a XXI. századi értelmező számára, hogy eszmei zűrzavartól mentesen összehangolja e két, egymást kizárni látszó gondolkodói attitűd pozitív, előremutató elemeit.

Majoros Györgyi

(1985, Budapest) irodalomtörténész doktorandusz, a Babits kutatócsoport tagja (PPKE)

Az esszé helye és lehetőségei a modern magyar irodalomban és irodalomkritikában

„Every age and culture has its characteristic narrative forms” – állapítja meg a Scholes–Kellogg szerzőpáros a narratív műfajokról írt monográfiájában. A XX. század első felének egyik legmeghatározóbb elbeszélő „formájává”, „műfajává” a magyar irodalomban – illetve tágabban a kulturális-szellemi életben – az esszé vált, amely az 1920–1930-as években élte fénykorát. A modern (magyar) esszé egy nehezen behatárolható és definiálható narratív forma, rendszerint összetett határműfajnak és kísérleti műfajnak, az egyik legszabadabb irodalmi formának tekintik. Kialakulásában és elterjedésében az irodalom(kritika) belső szférájában és a szellemi-társadalmi életben végbement változások egyaránt közrejátszottak, ezért műfajelméleti-történeti szempontból és a szociokulturális vetületei figyelembevételével vizsgálom. Előadásomban az irodalmi modernség esszéisztikáját – kiemelten Babits Mihályét és az „esszéíró nemzedékét” – mutatom be összefoglalóan; majd kitérek arra, hogy a kortárs irodalomban és irodalomkritikában miként van jelen az esszé, milyen változásokon esett át (a „műfaj” maga, illetve a megítélése), és miért (lenne) fontos az irodalmi-kulturális életben az esszéírás professzionális művelése is.

Soltész Márton

(1987, Budapest) PhD, irodalomtörténész, kritikus, az MTA Könyvtárának főkönyvtárosa

A herméneuta létfeltételei

Ha változó intenzitással is, de lényegében egy évtizede követem figyelemmel a kortárs magyar irodalomértés alakulását. E tíz esztendőnek közel a felében ráadásul kritikusként, az irodalmat alkotói és tudományos oldalról egyaránt vizsgáló elemzőként is közreműködtem. Persze tanácskozásunk szempontjából e munka eredményeinél most fontosabban tetszik az a mind jobban elmélyülő anyagi és szakmai válság, amelyből ténykedésem révén bőséges kóstolót nyerhettem.

Beszéljünk bár kritikáról vagy irodalomtörténetről, mindkettőre igaz: ezek ma már alig-alig nyújtanak megélhetést. A lényeg: amennyiben megélhetést nem nyújthatnak, úgy szakmaként sem űzhető többé – visszacsúsznak tehát lassanként a szekunder cselekvésformák körébe. Akárhogy is fáj kimondanom: az irodalmár *mint olyan* – legyen az „tudós” vagy „értelmiségi” – napjainkra történeti terminus lett, ómódi figurája pedig múzeumi tárgy.

Holott nem vitás: kultúra nélkül nem élhet nemzet, sőt egyetlen emberi közösség sem. Hovatovább: mi magunk sem létezhetünk büszkén és fölszabadultan Európában – illetve Európa részeként a nagyvilágban – virágzó kultúra, s azon belül is a színházat, a filmet és a zenét egyként megtermékenyítő szépirodalom nélkül. Innen pedig már csak egyetlen lépés a kritika legitimitása. Hiszen nemcsak a cserje szorul gondozásra, nyesegetésre, az irodalomnak, a művészetnek is meg kell legyenek szakavatott kertészei. Azok a *független értelmiségiek*, akik, okulván az előző társadalmi-politikai rendszer(ek) hibáiból, semmilyen elvi platform irányában sem köteleződnek el; akiknek munkáját kizárólag a szakmai fölkészültség és a morális gond szorítja mederbe. Akiknek az irodalomértelmezői tevékenység nem csupán szakmája, de hivatása is egyben, s akiknek – éppen függetlenségük dacára és érdekében! – ez a folytonos szellemi készenlét, ez az önzetlen tisztánlátás és föltétlen igazmondás nyújt megélhetést.

Csakis egyfajta anyagi biztonság adhat ugyanis alapot a jelzett kompetenciák folytonos fejlesztésére, az elméleti és történeti műveltség elmélyítésére – így a szükséges könyvek, folyóiratok megvásárlására, az országos és nemzetközi rendezvények látogatására, az elengedhetetlen tapasztalatcserére. Ahol az önképzés

föltételei nincsenek biztosítva, ott a szakma várva várt megújulása is késedelmet szenved. Hogyan várhatnák el a kultúráért felelős szervek vezetői, hogy folyóirataink, könyvkiadóink – általában: a szöveg-alapú kulturális médiumok – önfenntartóvá váljanak, amikor a szakma (értetlenül tipródva a világ mediális kihívásai előtt) még csak most latolgatja piacképességének esélyeit, most tapogatja érthetőség és szakmaiság helyes arányát. Mindezt egy olyan korban, amikor a tudás szerkezete radikális átalakuláson megy át, s amikor az irodalom és a kritika nem (elsődleges) hatalmi eszköz többé – így aztán nem is élvezzi a mindenkori politikai hatalom kiemelt támogatását.

Hogy piacképessé kell válnunk, ma már nem vitás. Ennek útja azonban – a rendszerváltást követő húsz év koncepciótlanságának s irodalmi életünk áldatlan belharcainak hála – megfelelő kormányzati támogatás és felelős szakmai irányítás nélkül fájdalmasan hosszú és rögös út lesz. Pedig vannak pozitív példák – Darvasi Ferenc Mándy-könyvétől Thimár Attila Ottlik-„monográfiáján” át Sipos Lajos Berdapályarajzáig – számosan. És azt hiszem, ha volna időnk és anyagi hátterünk – státuszunk, kutatóintézetünk –, e szimpatikus kezdeményezések nyomán viszonylag hamar kijelölhetnénk legalább a fő csapásirányt, melyet követve a kortárs magyar irodalom szemléleti keretei újragondolhatók.

Közelítések a kortárs magyar prózához és prózaelmélethez

Urbán Péter

(1970, Budapest) író, irodalomtörténész doktorandusz (PPKE)

Hagyomány és közösség a kortárs magyar prózában

A hagyomány és a közösségi értékválság, értékörzés jellemzőinek megjelenési formáit igyekszem megvizsgálni a kortárs magyar regényben, különös tekintettel azokra a műalkotásokra, amelyek a jelenlegi befogadói horizonton nem, vagy alig látszanak, s tudományos feldolgozásuk legfeljebb periférikusan, vagy egyáltalán nem történt meg. Előadásom a folyóiratokban megjelent kritikák, recenziók, esszék érvényes, illetve ellentmondásos megállapításait vizsgálja felül, nevezetesen azt, hogy Szilágyi István, Nagy Zoltán Mihály, Kontra Ferenc és más, a „hagyományközösségi paradigmát” folytató alkotók műveiről miként vélekednek az értelmezők, kritikusok és tudósok.

Tary Orsolya

(1989, Budapest) irodalomtörténész doktorandusz (KRE)

Tendenciák a Cholnoky Viktor szakirodalomban az elmúlt tíz év publikációi alapján

Cholnoky Viktor zárójeles része a magyar irodalmi kánonnak. Sokan elismerik munkásságát, alkalomadtán újraolvasó indíttatású tanulmányok is megjelennek róla, de a Cholnoky-kutatás a megközelítési nehézségek miatt szétaprózódik. Egy összefoglaló munka létrejöttének nem kedveznek a XXI. században még mindig ható, pejoratív felhangú „ködlovag” és „kismester” címkék, valamint a durván teleologikus „átmeneti” bélyeg. Pedig a századfordulós magyar rövidpróza újításai (l'art pour l'art, szubjektivizálódás) nélkül aligha lenne elképzelhető az a „klasszikus modernségként” elhíresült korszak, melyet jobbra a lírához kötünk.

Előadásomban többek közt Gintli Tibor, Eisemann György és Nyilasy Balázs egészen ellentétes motivációjú és nyelvezetű írásaival, valamint Lengyel András tavaly megjelent, Cholnokyt tematizáló tanulmánykötetével, *Az esthajnali csillaggal* foglalkozom, kitekintve a legújabb nemzedék, Dányi Ágnes és Virágh András publikációira. Elsősorban nem a filológiai és irodalomelméleti megközelítések

oppozícióira kívánom helyezni a hangsúlyt, hanem a gondolatmenetekre és az irodalomtörténeti eredményekre.

Lajtos Nóra

(1977, Debrecen) PhD, irodalomtörténész, költő

Filmre vitt Sánta-novellák: az adaptáció mint erkölcsi önreprezentáció

Előadásomban Sánta Ferenc rövidprózájának filmadaptációit vizsgálom. Meggyőződésem, hogy az intermedialitás szempontrendszerén keresztül hiteles betekintést nyerhetünk abba a képi világba, amelyet a Sánta-próza ab ovo magában rejt. A medialitás problémakörét érintve, amelyről élénk irodalomelméleti diskurzus folyik mostanában, előadásomban arra a kérdésre keresem a választ, hogy a filmadaptációk felől hogyan olvashatók újra Sánta Ferenc elbeszélései, azaz a film hogyan olvassa újra a Sánta-szövegeket. 1965 és 1973 között szinte nincs olyan év, amikor ne készült volna filmfeldolgozás az író valamely novellájából (habár ezeket a kritikaírás teljesen figyelmen kívül hagyta). Az író harminchét novellája közül tizenkettőből készült filmes feldolgozás (a *Halálnak halálából* és a *Nácikból kettő* is). Ez a magas számadat már kellő indok lehet arra, hogy az előadás úttörő vállalkozásként a Sánta-adaptációkkal is behatóbban foglalkozzon. A feldolgozásokat mindig összefüggéseiben, a művekkel együtt vizsgálom, többek között filológiai szövegvizsgálat alá vetve a filmes alapanyagot is. A Sánta-filmográfia elkészítése az MTVA segítségével, a műsoradatlapok igazolt felhasználásával történt.

Csordás László

(1988, Eszény) irodalomkritikus, szerkesztő, a Kovács Vilmos Irodalmi Társaság elnöke

Bezárkózás vagy határátlépés?

A regény és a kárpátaljai magyar irodalom a rendszerváltás után

Sokan tették már fel a kérdést: van-e egyáltalán kárpátaljai magyar irodalom? Egyre inkább beigazolódik azonban, hogy az ilyen típusú kérdésfelvetés önmagában természetlen, hiszen megnyugtató választ aligha találhatunk e lételméleti problémára. Úgy tűnik, a vita jobbára az „egységes” versus „darabokra szagatott” magyar irodalom metaforikus létképzeteinek igazolása körül

éled újjá, hol az egyik, hol a másik álláspont képviselőinek kezdeményezésével. De talán több eredménnyel járhat, ha ezúttal a kérdés mögé kerülve fogalmazódik meg a dilemma: fenntartható-e olyan, bizonyos kanonizált irodalmi műalkotásokat és olvasatokat magába foglaló irodalomtörténeti elbeszélés, amely a XXI. században létrehozta, és ezzel egyben újrírja a kárpátaljai magyar irodalom fogalmát? Előadásomban a kérdést a rendszerváltás óta megjelent legfontosabb regények (Nagy Zoltán Mihály *A sátán fattya*, Penckófer János *Hamuther*, Berniczky Éva *Méhe nélkül a bába*, Vári FABIÁN László *Tábori posta*, Brenzovics Marianna *Kilátás*, Balla D. Károly *Tejmozi stb.*) által közvetített kulturális reprezentációk, illetve a különböző olvasásmódok, önértelmezések elemzése alapján kíséreltem megválaszolni.

Pap Kinga

(1977, Nagyvárad) PhD, nyelvész

A nyelvi agresszió (jelen) valósága a kortárs irodalomban

Előadásom alapvetése, hogy a verbális bántalmazás minden formája szerves része egy komplex, változó, mozaikszerű erőszak mintázatnak. Ebből a szempontból a nyelvi agresszió bonyolult módon kapcsolódik az olyan visszaélési formákhoz, mint a szociális, kapcsolati, szexuális, pszichológiai, fizikai és gazdasági hatalom erőszakos gyakorlása. A nyelvi és fizikai agresszió (be)fogadása között mégis lényegi különbség, hogy míg a fizikai agresszió ellen védekezhetünk, a verbális ellen a nyelvi befogadás automatikus jellege miatt – amennyiben a közlés fizikai feltételei teljesülnek – nem. A beszédben ugyanis egész valónkat nyitjuk meg. Ezért a verbális agresszió a nyelvi hatáskeltés legkiválóbb eszközének bizonyul, hiszen a tabu szemérmetlen megszegésének szokatlansága, a tiltottság révén olyan nyelvi „frissességet” hordozhat, mely erős hatást gyakorol az egész emberre.

A verbális agresszió regisztere őrzi még a nyelv elementáris erejét, a kimondhatatlan kimondása, ami még hatással van ránk, nem elkoptatott, amire nem tudunk nem odafigyelni, ami felborzolja az idegrendszerünket, és azonnali erkölcsi állásfoglalásra kényszerít. Így a valóság objektív, olykor „kegyetlen” kimondása – amelyben a nyelvi agresszió központi szerep juthat – lehet a kortárs műalkotásban az igazság, az esztétikai élmény, a katarzis hordozója. S mivel az irodalom a nyelvben, a nyelv által, önmaga számára újrat teremti a „megromlott”, széthullott világot, éppen ezért nemcsak

az ábrázolt világ, de az ábrázolás anyagául szolgáló nyelv is folytonos megújításra, (de)konstruálásra szorul. Így a kortárs irodalomban a nyelvi agresszió nemcsak a stílus, hanem az ábrázolás része, nem egy külső körülmény, hanem maga a poétikai probléma. Ezt a nyelvi és poétikai megújulást szolgálhatja annak a széttöredezett, lecsupaszított nyelvnek a használata, amely az írás és húzás dichotómiájában, a születés és (ön)pusztítás misztériumában szólal meg.

Közelítések a kortárs magyar lírához

Páli Attila

(1986) irodalomtörténész doktorandusz (PPKE)

Szobák, termek, csarnokok.

Szociokulturális terek mint az értelmezés horizontjai Weöres Sándor életművében

Könnyen beláthatjuk, hogy az irodalomnak az az autonómián alapuló, szövegiséget előtérbe helyező szakralizált modellje, amely az irodalomtudomány különös tárgya, nem általánosítható az irodalom egész időbeli és térbeli kiterjedésére. Ez a modell egy sajátos fejlődési folyamat, egy kanonizáció és intézményesülés eredménye, és csak egy szűk szeletét fogadja be a szövegek sokaságának. A kulturális fordulat révén olyan szempontokkal gazdagodik az irodalomtudomány, hogy képes legyen felvázolni azokat a szociokulturális lehetőségfeltételeket, amelyek az irodalomnak ezt a „modern képét” kialakították, és számot tudjon vetni az irodalom egyéb szemléletmódjaival. Weöres Sándor életművével kapcsolatban ez a szempontváltás nagyon kívánatos, hiszen ha megmaradunk különböző műveinek pusztán szövegközpontú összehasonlításánál, nem vagyunk képesek felmutatni sokszínűségük valódi természetét, és ezáltal a sokszínűség révén kialakuló, új egységtudatot sem. A szövegek nyelvi-poétikai összehasonlításán túl fel kell mérni azokat az életjelenségeket, amelyek akusztikájában ezek a szövegek léteznek, ezzel felmutatva a műveket leginkább szóra bíró értelmezési horizontot.

Sebők Melinda

(1979, Budapest) irodalomtörténész, egyetemi adjunktus (KRE)

Transzcendens távlatok a lírai modernségben

Amikor Szabó Ferenc *Napfogyatkozás – kereszténység és modernség* kötetének *Túl a nihilizmuson* című fejezetében a kereszténység központi kérdéseit a modernség szellemi kontextusában vizsgálja, rávilágít, hogy az irodalom a maga diszkurzusában mindig újraértelmezi az egzisztenciális tapasztalatából kiinduló és az Istenre, a transzcendensre vonatkozó kételyeit. A keresztény irodalom Szent Ágostontól napjainkig az adott író hitélményének szubjektív módon átformálódott variánsainak igazolását keresve

különböző értelmezésmódra ad lehetőséget. Rónay György a magyar katolikus költészet modernizáló mesterei közé tartozott. Filozófiai-költészetelméleti tájékozottságát mutatja, hogy többek között Teilhard de Chardin, Paul Claudel és Pierre Emmanuel nyomán alakul lírájának keresztény elkötelezettsége. Babits hite című, a babitsi klasszicizmus-eszme teológiai fejtegetésével foglalkozó írásában Babits belső kételyeiről szóló hitvallását idézi: „más a lírai vallomás, és más az egyházi hitvallás”. Az irodalmi és a felekezeti én megkülönböztetéséről vall Pilinszky is, mikor „költő vagyok és katolikus” kijelentésével az irodalom teológiai értelmezéstradíciójának megszakítottóságát próbálja érzékeltetni. Költészetének sajátos szimbolikáját mégis legtöbbször Simone Weil filozófiájából meríti. Az előadás Rónaytól és Pilinszkytól a kortárs magyar irodalomig olyan lírai darabokat vizsgál, melyeknek misztikus tapasztalata transzcendens távlatokat nyit, vagy ahol az emberi kommunikáció hiánya, az elhallgatás, majd a végső csönd a költészet alapproblémája.

Szilveszter László Szilárd

(1976, Kolozsvár) PhD, irodalomtörténész

A szakralitás tapasztalata a kortárs magyar költészetben

Míg a huszadik századi líra szakralitáshoz való viszonyának, az ember és Isten közötti kapcsolat lírai ábrázolásának vizsgálata – a kedvezőtlen ideológiai-politikai kontextus ellenére – a rendszerváltás előtt eléggé hangsúlyosan jelen volt (például Rónay György, Rónay László, Rába György, Cs. Gyimesi Éva szövegeiben), az utóbbi évtizedek irodalomértelmezései ezt a területet – a kibővült lehetőségekhez képest – mintha méltánytalanul elhanyagolták volna. Azt is mondhatnánk, hogy (néhány szerencsés kivételtől eltekintve) a kortárs recepcióban alig találhatunk olyan tanulmányt, ahol a kereszténység különböző motívumainak, a transzcendencia-élmény esztétikai-poétikai jellemzőinek, a hit és kétely alakzatainak elemzése állna a középpontban. Még kevesebb az a szakmunka, amely ezt a szemléletet a rendszerváltás után keletkezett lírai szövegekre is kiterjesztené, holott napjaink költészetében legalább olyan hangsúlyosan jelen van ez a kérdéskör, mint például a múlt század elején, közepén debütáló költőnemzedékeknél.

Előadásomban azt vizsgálom, hogy melyek azok a fő motívumok amelyek a kortárs magyar líra transzcendencia-élményeit meghatározzák, illetve hogy stilisztikai-poétikai szem-

pontból a huszadik század klasszikusaihoz: Ady Endre, Babits Mihály, József Attila, Illyés Gyula, Dsida Jenő, Pilinszky János alkotásaihoz képest változott-e a keresztény hagyománnyal folytatott párbeszéd, a szakralitáshoz fűződő viszony.

MAGYAR MŰVÉSZETI
AKADÉMIA

Művészetelméleti és Módszertani
Kutatóintézet